ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ”
БЛАГОЕВГРАД

АРДИАН ХУСНИ ДУРМИШИ

Публичните финанси на Република Албания – от Западни Балкани до интеграция в Европейския съюз

АВТОРЕФЕРАТ

НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР” ПО НАУЧНАТА СПЕЦИАЛНОСТ „ФИНАНСИ, ПАРИЧНО ОБРЪЩЕНИЕ, КРЕДИТ И ЗАСТРАХОВКА” 05.02.05

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:
Доц. д-р Десислава Стоилова

Благоевград
2015

Дисертационният труд е структуриран в увод, три глави, заключение, резюме на получените резултати с декларация за оригиналност, библиография, в общ обем от 137 страници. В основния текст са включени 9 таблици и 20 графики. Използваната литература обхваща 107 източника, от които 37 на български език, 61 на латиница, 9 от интернет.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на изследването

Изкуствено създаденото понятие „Западни Балкани" покрива държавите от бившата федерация Югославия и Република Албания. Това е регион, съставен от държави, които пострадаха от разпада на голямата федеративна държава. Настъпването на демокрацията в този район става по-късно отколкото в останалите балкански държави.

Проблемите с държавните граници, сложните междуетническите отношения, нерешените въпроси – политически, икономически, социални и религиозни, доведоха логично до въоръжени сблъсъци. Това забави идването на демокрацията и тръгването по пътя на модерното пазарно ориентирано развитие в тези държави. След войните в Босна и Херцеговина, въоръжените сблъсъци между сръбски и хърватски войски, редица военни престъпления в босненските земи, ударите на североатлантическия блок в СР Югославия и настъпването на косовската автономия, Европейският съюз се ангажира с установяването на траен мир в отношенията и социално-икономическото възстановяването на засегнатите държави.

Държавите от западнобалканския регион осъзнаха европейската си перспектива и приеха предложеното партньорството от страна на Европейския съюз. Така в началото усилията и сътрудничеството бяха насочени към преодоляване на последиците от войните, а след това към възстановяване и ускоряване на икономическото развитие на държавите от региона. Целта на сътрудничеството и всички усилия е преодоляване на изоставането на тези държави от гледна точка на човешките права, институционалната изграденост, борбата с престъпността, защита на имуществените права, отварянето към света и модернизацията на икономиките на тези страни. По този начин се вижда преодоляване на наследените проблеми и изостаналост в средно и дългосрочен план. Водещо значение има икономическото възстановяване и наваксване на изоставането в развитието на икономиката.

Преодоляването на изоставането и модернизацията на социално-икономическите системи в западнобалканските страни минава по пътя на продължителните реформи. Надежден пътеводител в тях е сътрудничеството с Европейската комисия и усвояването на добри

практики. В крайна сметка всички тези реформи трябва да доведат държавите от региона до готовност за преговори за членство и съответно до получаване на членство в Европейския съюз. Тези реформи трябва да подготвят западнобалканските страни за предизвикателствата на единния пазар и еврочленството.

Естествено, въпреки че страните от Западните Балкани се третират общо, всяка една от тях върви по своя път на реформите. Всяка отделна държава провежда реформите с различна скорост и постига различна степен на успех в тях. Този характер на развитие е предопределен от състоянието на икономиката, което заварва началото на реформите, икономическия потенциал, засегнатост от войните, състояние на отношенията с останалите държави от региона, както и външни партньори, състояние на демокрацията, не на последно място принадлежността на отделната държава към европейското културно и историческо пространство.

Най-слабо засегната от всички развили се негативни процеси при разпада на бившата югославска федерация е Словения. Естествено тя покри най-бързо критериите за членство и получи такова при първата голяма вълна на разширяване на изток. От по-силно засегнатите държави, най-бързо възстановяване реализира Хърватската Република. Икономически, социално, институционално тази държава се подготви за членство и получи такова през 2013 г. Ето защо, опитът на тези две държави е изключително ценен за останалите, които се намират в региона и провеждат реформи по пътя към членството е Европейския съюз.

Държавите, при които предстои членство в обозримо бъдеще, са Сърбия, Черна Гора и Албания. Трите държави имат различна степен на икономическо развитие, както и различна степен на засегнатост от войните и унаследени проблеми.

Първите две държави са засегнати в по-висока степен от войните, докато при Албания изоставането е наследено. Изоставането на албанската държава се корени в дългия комунистически или по-скоро авторитарен режим от близкото минало. Този режим превърна страната в най-затворената държава в целия европейски континент. Ето защо понастоящем институционалната изграденост не позволява да бъдат посрещани предизвикателствата на демократичното пазарно ориентирано развитие. Проблемите на институциите са в две направления – недостатъчна изграденост, или в някои случаи липса, и

неадекватност. Всичко това налага необходимостта от цялостно реформиране на публичните институции в Република Албания, за да посрещне изискванията за еврочленство и навакса голямото социално-икономическо изоставане от останалите европейски държави.

Реформите в публичните институции предполагат реформи и модернизация на публичните финанси. Изпълнението на двете страни на държавния бюджет трябва да придобие европейски облик. Успехите на албанските правителства са безспорни. Но все още съществува необходимостта от продължаване на реформите. Управлението на публичните фондове на албанската държава следва да усвоява добрите практики на европейските държави, за да насърчи ефективността и прозрачността в публичното управление. По този начин ще укрепне и младата демокрация в албанското общество.

На реформи подлежат приходната страна на държавния бюджет – основно данъчната система и данъчната администрация, публичните разходи – от гледна точка на тяхната прозрачност и целесъобразност, и най-вече управлението на бюджетния дефицит и държавния дълг. Последното е особено важно, защото това е товар, който ще понасят следващите поколения. Ето защо трябва да се следят внимателно целите, поради които се формира, или увеличава държавния дълг.

Полезни по пътя на пазарно ориентираните реформи в албанската икономика и публични финанси са изследванията на специалисти от международните финансови институции. Те се ангажират с изследвания върху състоянието на конкретни аспекти на публичните финанси на страната и на тази основа дават препоръки за подобряване. Такъв е примерът с реформите в данъчната и пенсионно осигурителната системи и управлението на държавния дълг на Република Албания.

2. Цел и задачи

Целта на извършеното изследване е изучаване и анализ на състоянието на отделни елементи в публичните финанси на Република Албания, като се идентифицира насоката за реформи, които да доведат до по-голяма стабилност.

Поставената цел може да бъде постигнато при решаване на следните оперативни **задачи**:

1. Анализ на състоянието и тенденциите в динамиката на приходите на държавния бюджет;
2. Анализ на състоянието и тенденциите в динамиката на разходите на държавния бюджет;
3. Анализ на състоянието, тенденциите в динамиката и подходите за управление на бюджетния дефицит и държавния дълг;
4. Анализ на елементите да данъчната система и набелязване насоки за реформи в контекста на очертаните насоки за развитие на публичните финанси на Република Албания.

3. Предмет и обхват на изследването

Предмет на изследване в настоящия дисертационен труд са съвкупните приходи и разходи на албанския държавен бюджет, измерени като дял от БВП, бюджетния дефицит и държавния дълг, измерени като дял от БВП, регламентацията на действащите данъци, приходите от отделните данъци в държавния бюджет и съотношението на относителните им дялове в съвкупните бюджетни приходи.

Анализът обхваща данни за изпълнението на държавния бюджет на Република Албания за годините от 2005 до 2014 г., както и аналогични данни и за държавите, които са възприети като база за сравнение.

4. Методология

Приложената **методология** обхваща традиционните познавателни методи индукция и дедукция, анализ и синтез. Количественият анализ включва прогнозиране по метода на линейната интерполация, проста линейна регресия, анализ на еластичност, както и сравнения на албанските показатели с такива в държави, които понастоящем са членки на Европейския съюз.

5. Защитавана теза

Защитаваната в дисертационния труд **теза**, е че са необходими реформи в публичните финанси на албанската държава за поддържане

на бюджетния дефицит в приемливи граници, като основния акцент следва да бъде поставен върху плавното повишаване на съвкупните бюджетни приходи по линия на увеличаване на приходите от преки данъци.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е структуриран в увод, три глави, заключение, резюме на получените резултати с декларация за оригиналност, библиография, в общ обем от 137 страници. В основния текст са включени 9 таблици и 20 графики. Използваната литература обхваща 107 източника, от които 37 на български език, 61 на латиница, 9 от интернет.

Съдържанието е поднесено както следва:

Въведение
Глава първа. Теоретико-методически аспекти
1.1. Теоретични основи на публични финанси
1.1.1. Публични финанси – съдържание и функции
1.1.2. Теории за публичните финанси
1.2. Данъчна система – теоретични основи
1.3. Данъчна система на Република Албания – особености и етапи на развитие
1.3.1. Първи етап от развитието на системата на данъчно облагане - от началото на седемнадесети век до създаването на независима албанска държава
1.3.2. Вторият етап от развитието на системата на данъчно облагане в албанската данържава (1928 – 1944 г)
1.3.3. Трети етап от развитието на системата на данъчно облагане в албанската държава (1944 – 1990 г.)
1.3.4. Четвърти етап от развитието на албанската система на данъчно облагане, (отначалото на 90-те години на миналия век до наши дни)
1.4. Европейска интеграция и европейската перспектива на Албания
1.4.1. Икономически и политически аспекти на европейската интеграция
1.4.2. Европейската перспектива на Албания като част от Западните Балкани
1.4.3. Публичните финанси при подготовка за членство в Европейския съюз
1.5. Изводи и оценки от глава първа
Глава втора. Състояние на публичните финанси на Република Албания

2.1. Приходи в държавния бюджет на Република Албания – актуално състояние и виждания за реформа
2.2. Публични разходи в Република Албания
2.3. Бюджетно салдо, държавен дълг и фискални цели на Република Албания
2.4. Изводи и оценки от втора глава
Глава трета. Данъчна система на Република Албания
3.1. Нормативна регламентация на данъчното облагане в Република Албания
3.2. Структура и размери на приложимите данъци в Република Албания
3.2.1. Преки данъци в Република Албания
3.2.2. Косвени данъци в Република Албания
3.3. Приходи от данъци в бюджета на Република Албания
3.3.1. Структура на данъчните приходи в държавния бюджет на Република Албания
3.3.2. Съотношения на приходите от данъци в държавния бюджет на Република Албания
3.4. Изводи и оценки от трета глава
Заключение
Резюме на получените резултати
Декларация за оригиналност
Библиография

III. СИНТЕЗИРАНО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ВЪВЕДЕНИЕ

Във въвеждащия параграф на дисертационния труд е обоснована актуалността на изследвания проблем и са дефинирани целта и задачите, предмета, времевия и териториалния обхват на изследването, методологията на анализ, както и защитаваната от автора теза.

ГЛАВА ПЪРВА
ТЕОРЕТИКО - МЕТОДИЧЕСКИ АСПЕКТИ

В глава първа е направен преглед на теоретичните постановки по проблемите на публичните финанси. Изяснено е съдържанието и функциите на държавните финанси, които се определят от функциите и ролята на държавата в социално-икономическия живот на обществото.

В самостоятелен параграф са анализирани основните разбирания на класическите икономисти за съдържанието, ролята, функциите, принципите на тяхното управление, които са доразвити, модернизирани и приведени в съответствие с реалните социално-икономически условия от Кейнс и неговите последователи. Авторът отбелязва, че постановки, свързани с публичните финанси се срещат и в разработките на други икономисти, които не могат да се определят изцяло като класически и кейнсиански.

Разгледани са теоретичните постановки по проблемите конкретно на данъчната система. От направения аналитичен преглед е видно, че различията в определенията за данъчна система поставят акцент върху отделна характеристика системата. Авторът констатира, че съвременните данъчни системи са основани на прилагането на повече от един вид данъци, чрез което се разширяват обектите на облагане и се разпределя по-справедливо данъчната тежест. Основното по значение разделение на данъците е на преки и косвени. В отделни източници те се разглеждат като изкривяващи, т.е. преките, и неизкривяващи, т.е. косвените данъци. В заключение е изтъкнато, че

основно изискване към данъчната система е тя да бъде конструирана така, че да максимизира функцията на общественото благосъстояние.

В първа глава самостоятелно са разгледани и основните етапи на системата на данъчно облагане на албанската държава. На тази основа авторът заключава, че организираното данъчно облагане има стара традиция по тези земи. От изложението може да се проследи, че новосъздадената албанска държава унаследява и доразвива наследената система и практика на данъчно облагане от държавите, които са владеели тези земи преди създаването й. Албанската данъчна система претърпява цялостни промяни при установяването на централизирано планово стопанство и при демократичните промени в началото на деведесетте години на миналия век. С подкрепата на международните финансови институции е изградена модерна данъчна система и администрация. Авторът напомня, че реформите в продължават и понастоящем, като определящо занчение имат отношенията с Европейската комисия и перспективата за членство в Общността.

В тази глава са разгледани и икономическите и политическите аспекти на европейската интеграция, като целта е да се подчертае европейската перспектива на Република Албания. Авторът отбелязва, че в **резултат на множество реформи и изпълнени препоръки,** албанската държава получи статут на кандидатка за членство.

За да се даде очертае хода на по-нататъшните реформи, с които албанските правителства следва да се ангажират, авторът прави преглед на промените в публичните финанси, които трябва да се направят при подготовка за членство в Еропейския съюз. Изтъкнато е също, че като страна кандидатка за членство, албанската държава трябва да хармонизира законодателство си с това на Общността, което означава, че в законодателството трябва да бъдат възприети достиженията на правото на Европейския съюз. Очертана е важността на достиженията на европейското право в областта на данъчната политика, в областта на споразуменията за икономически и валутен съюз, в областта на финансовия контрол, както и в областта на финансови и бюджетни въпроси.

ГЛАВА ВТОРА
СЪСТОЯНИЕ НА ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ НА РЕПУБЛИКА АЛБАНИЯ

Глава втора са разгледани проблемите на публичните финанси на албанската държава. Самостоятелно са анализирани проблемите на приходите на държавния бюджет, на публичните разходи, на бюджетния дефицит и държавния дълг и възможностите за тяхното управление. Във всеки един от тези анализи са изведени препоръки за реформи с цел доближаване на практиката на държавите членки на европейския съюз.

В първия параграф на втора глава са разгледани проблемите на приходите на държавния бюджет на Република Албания. От направения анализ е видно, че приходната база на албанския държавен бюджет е стабилна. Основният по значение източник на бюджетни приходи са данъците. Техният дял в общата сума на приходите се запазва относително постоянен през разглеждания период.

Съвкупните бюджетни приходи в Република Албания, измерени като относителен дял от БВП, са значително по-ниски от тези във всяка една от държавите членки на Европейския съюз. Това показва неизползван потенциал за увеличение. Приходите на албанския бюджет са не само по-ниски от гледна точка на средните стойности от приходите в бюджетите на другите страни от региона на Западните Балкани – Словения и Хърватска, но и от гледна точка на техните годишни стойности, което е видно от сравнението на динамиките на показателя за тези страни.

Възприетата от автора методология влючва и прогнозиране чрез метода на линейната екстраполация. Прогнозираната динамика на приходите е с възходяща тенденция, която обаче не може да доведе до сериозна промяна в този показател до 2020 г. Ето защо албанското правителство се е ангажирало с реформи в приходната система, за да подобри състоянието на публичните финанси.

Вторият параграф на втора глава на настоящия дисертационен труд е посветен на разходите на държавния бюджет на Република Алабания. От направения авторов анализ е видно, че намесата на албанската държава в икономическия живот е силно ограничена. От

гледна точка на извършваните от правителството разходи, фискалният модел на албанската държава е най-близо до англосаксонския вид.

Авторът заключава, че стойностите на дела на публичните разходи от БВП са изключително ниски в сравнителен порядък. Албанското правителство преразпределя дял от БВП, който не само е драстично по-малък от средните равнища за Общността, но и от държавите с най-ниски дялове. Сред последните е и България.

Друга авторова констатация е, че разходите на албанското правителство запазват ниските си стойности относително постоянни през целия разглеждан период. Нещо повече, прогнозираната тенденция на правителствените разходи до 2020 г. показва запазване на растежа на приходите. С оглед на европейската перспектива и необходимостта от наваксване на значителното изоставане в институционалната и инфраструктурната изграденост, както и повишаване качеството на човешкия капитал възможностите за намаляване или задържане на разходите са ограничени. Ето защо, не следва да се препятства постъпателното увеличаване на размера финансираните от държавния бюджет разходи, но следва да се търси такава структура, която да съдейства в максимална степен на целта за постигане на догонващо социално-икономическо развитие, т.е. основен акцент в нея да бъде поставен върху публичните инвестиционни разходи.

Третата основна част на настоящата глава е посветена на анализ на динамиката ба бюджетното салдо и държания дълг на Република Албания. Прогнозираните от автора динамики на приходите и разходите на албанския бюджет до 2020 г. свидетелстват в подкрепа на прогнозата за дефицитен бюджет за всяка година от периода. Прогнозираните динамики показват, че бюджетните дефицити няма да са в границите, които ги определят като малки (до 3% от БВП). Ето защо, следва да се приложат мерки за поддържането на малки дефицити по линия на ускоряване растежа на приходите. Авторът застъпва разбирането, че свиването на разходите не е подход, който е съвместим с целта за реализиране на догонващо развитие.

От направения анализ става ясно, че подходът на управление на адекватната маса на дълга осигурява на властите по-голяма гъвкавост при вземането на решение как да се постигне на първичното салдо в съответната с дълга цел. Това може да стане чрез намаляване на разходите, или чрез увеличение на приходите. Докато поддържането

на дълга в определени оптимални граници, както и основните цели, свързани с поддържането на малки дефицити се изпълняват, по-големите данъчни приходи позволят по-високи разходи. Ето защо усилията във фискалната сфера следва да се съсредоточат основно върху мерки за увеличаване на приходите. Неизползвани възможности за това в Албания все още има. В този контекст активността следва да се насочи към по-нататъшно укрепване и модернизиране на данъчната администрация, разширяване на съвкупната облагаема база, както и недопускане на нови намаления на данъците.

ГЛАВА ТРЕТА
ДАНЪЧНА СИСТЕМА НА РЕПУБЛИКА АЛБАНИЯ

В глава трета на дисертационния труд са анализирани проблемите на данъчната система на Република Албания. Разглеждането следва елементите на данъчната система, дадени в теорията. Авторът извежда препоръки за подобряване на настоящото състояние по посока „европеизиране“ и засилване на социалната справедливост на данъчната система.

На първо място е разгледана нормативната регламентация на данъчното облагане в албанската държава. От направения преглед и сравнения е видно, че албанската нормотворческа дейност е възприела модерните принципи на регламентация при изработването на приложимото данъчно законодателство. Авторът констатира, че както в останалите анализирани държави членки, така и в Албания е налице разделение между материално и процесуално данъчно право. Нормите на процесуалното право са кодифицирани в единен нормативен акт. В материалното данъчно право е отделно регламентирано облагането с конкретните видове данъци. Всеки вид данъци е регламентиран в отделен закон. Слабост на законодателната дейност в Република Албания е възможността законови актове да бъдат изменяни чрез приемането на подзаконови нормативни актове. Авторът застъпва, че преустановяването на тази практика ще допринесе за по-голяма стабилност на регламентацията на обществените отношения, които възникват по повод на данъчното облагане.

Във втория основен параграф е разгледана структурата на приложимите данъци. Самостоятелно са разгледани преките и косвените данъци.

Основно авторово заключение е, че режимите на облагане с преки данъци в Република Албания са съпоставими с установените такива в страните настоящи членки на Европейския съюз. Облагането на индивидуалния доход почива на същите принципи, на които са основани и режимите на облагане в България и Хърватска. Различава се съществено от облагането на дохода в словенската данъчна система. Експериментът с плоското облагане на дохода в Албания приключи през 2013 г. и от началото на 2014 г. е установено

прогресивно облагане на дохода на физическите лица, както е в повечето европейски държави. Премахната е връзката на данъчната ставка по индивидуалното подоходно облагане с тази на корпоративния данък. Въведени са елементи на прогресия и в облагането на фирмената печалба. Облагането на доходи при източника е също добре развито. Установеното облагане на малкия бизнес с опростен подоходен данък се явява важна основа, върху която може да се развие модерно патентно облагане в хода на предприсъединителния период. Част от албанската данъчна система е и имущественото облагане, чиято регламентация и организация се различава все още от създадената такава в страните членки на Европейския съюз, които са възприети като база за сравнение.

Авторът обосновава виждането, че облагането с косвени данъци в Република Албания също е добре развито и съпоставимо с това в другите разгледани страни членки. Основен принцип, който е залегнал в режима на облагането с данък върху добавената стойност е прилагането на единна (проста) данъчна ставка. Не са предвидени диференцирани ставки в истинския смисъл на това понятие. Добре развито е също акцизното облагане. Под ударите на акцизното облагане попада широк кръг от стоки. Много от стоките, които в Албания се облагат с акцизен данък, са освободени от облагане в Европейския съюз и в частност България. Успешно са съчетани и използвани всички мотиви за налагане на акцизи, но най-силно личи фискалният аргумент. Митата са третия вид косвен данък, който все още се прилага в данъчната система на Република Албания за попълване на бюджета с приходи и за протекция на националните производства. Значението на митата и в двете им функции е слабо.

Третият параграф на трета глава е посветен на анализа на приходите от данъци в държавния бюджет на Република Албания. Тук е разгледана структурата на данъчните приходи и съотношенията на приходите от различните видове данъци.

На основата на извършения анализ авторът заключава, че албанската данъчна система е в по-висока степен съпоставима с тези на страните от Европейския съюз от гледна точка на облагането с косвени данъци отколкото от гледна точка на облагането с преки данъци. Моделите на облагане с данък върху добавената стойност и с акцизи са изцяло съпоставими с установените такива в Европейския съюз. Стойностите на дела на приходите от данък върху добавената

стойност в албанския държавен бюджет от БВП са сходни с тези, които са постигнати от останалите членки на Общността и в частност с новите членки, възприети като база за сравнения. Подобни са изводите за събраните приходи от акцизно облагане. Стойностите на този показател са близки до средните за Европейския съюз и са по-ниски от достигнатите такива в новите членки, с които са извършени детайлни сравнения. Третият вид косвен данък – митата, постепенно загубват значението си като приходоизточник на албанския държавен бюджет.

От направения анализ на съотношенията на приходите от различни данъци в държавния бюджет става ясно, че албанската данъчна система е краен вариант на потребителска данъчна система. По съотношение на приходите от косвени и преки данъци в държавния бюджет тя се доближава до българската.

На основата на анализа на еластичността на конкретните данъчни приходи е установено, че като инструмент на макроикономическа политика преките данъци са по-съвместими с целта и очакването за реализиране на догонващо икономическо развитие. Ето защо насока за бъдещи реформи е увеличаване на относителния дял на преките данъци като източник за формиране на приходите на държавния бюджет и доближаване до характерната средно за Европейския съюз хибридна данъчна система, т.е. да се постигне приблизително равенство между дяловете на приходите в бюджета, които са акумулирани чрез преки и косвени данъци. Друга характеристика на албанската данъчна система е ниският относителен дял на приходите от местни данъци. Друга насока за реформи е увеличаване на приходите от местни данъци и доближаване на техния обем до средния за Общността.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От направения анализ на публичните финанси на Република Албания на началния етап от подготовката за членство в Европейския съюз авторът прави както изводи с общ характер, така и изводи с по-специфичен за конкретния случай характер. На тяхна основа аргументира препоръки за реформи в областта на публичните финанси и по-специално във функционирането на данъчната система по пътя към покриване на изискванията за членство. Особено ценен, според автора, е опитът на двете страни от региона Западни Балкани, които са понастоящем членки на Общността. Полезен е също и българският опит в подготовката за членство, защото това е страната членка, чийто параметри на социално-икономическо развитие са най-близки до тези на Албания. Най-близки са също и характеристиките на данъчната система, данъчната администрация, проблемите със събираемостта на данъците, данъчните измами, големия дял на сивия сектор и др.

От гледна точка на приходите на държавното управление, измерени като относителен дял от брутния вътрешен продукт, стойностите на показателя са ниски в европейски контекст. Стойността на албанския показател е по-ниска не само от средните равнища за Европейския съюз, от тези в отделните страни членки, но и най-вече от държавите, които са възприети като образец за сравнения – България, Словения, Хърватска. Относително постоянна се запазва динамиката на този показател не само за Албания, но и за останалите държави, с които извършваме сравнения. Това е най-видно при динамиката на албанските стойности.

На тази основа е аргументирана препоръката за увеличаване на приходите в периода на подготовката за членство в Европейския съюз, с цел доближаване на стойностите на този показател до регистрираните такива в държавите членки с по-ниски от средните стойности. По този начин делът на приходите от БВП следва да придобие европейски облик. Увеличаването на приходите също трябва да бъде адекватно и на икономическото развитие на страната. Тази цел е съвместима и с реализирането на догонващо икономическо развитие, защото нито една държава не е постигнала успешна комбинация между ниски данъци, т.е. ниска данъчна тежест, от една страна, и качествени институции и добра инфраструктурна

изграденост, от друга. Последните два фактора са с ключово значение от гледна точка на привличането на чуждестранни инвестиции и осигуряване на икономически растеж в дългосрочен план. Другото изискване, което е предмет на самостоятелно разглеждане в дисертационния труд е свързано с това, на кои елементи в структурата на бюджетните приходи да се наблегне, за се постигне поносимо от социална гледна точка увеличаване на общата сума на постъпленията в държавния бюджет.

С цел подобряване на състоянието на приходната страна на държавния бюджет и изобщо публичните финанси като цяло албанското правителство се е ангажирало с реформи на данъчната и пенсионната система. Специален акцент в реформите е поставен върху подобряване на работата на данъчната администрация. Насоките за подобряване са свързани с противодействие на данъчните измами, укриването на данъци, сивата икономика, корупцията. Тези неблагоприятни явления в данъчната администрация имат пряко отношение към събираемостта на данъчните приходи.

Направеният анализ на разходите на държавния бюджет дава представа за участието на публичната власт в икономическия живот на обществото. Видно е, че намесата на албанската държава в икономическия живот е силно ограничена. От гледна точка на извършваните от правителството разходи, фискалният модел на Република Албания е най-близо до англосаксонския вид. Стойностите на дела на публичните разходи от БВП са изключително ниски в сравнителен порядък. Албанското правителство преразпределя дял от БВП, който не само е драстично по-малък от средните равнища за Общността, но и от държавите с най-ниски дялове. Сред последните е и България. Друга констатация е, че разходите на албанското правителство запазват ниските си стойности относително постоянни през целия разглеждан период.

Прогнозната динамика на публичните разходи до 2020 г. показва, че те се увеличават изпреварващо по отношение на прогнозирания растеж на приходите за същия период. Подходът на ограничаване на разходите, за да се постигнат стабилни публични финанси, не е приложим за албанските условия. От гледна точка на конкретните нужди на албанската държава и икономика, ограничаването на растежа на разходите е несъвместимо с целта за догонващо развитие, което трябва да се реализира на предприсъединителния етап. Още

повече, че е налице сериозна изостаналост в институционалната и инфраструктурната изграденост в сравнение със страните членки на Европейския съюз. Без качествени институции и без добре изградена инфраструктура трудно могат да се посрещнат предизвикателствата на единния пазар. Ето защо, устойчивостта на публичните финанси следва да се търси по линия на реформи в изпълнението на приходната страна на бюджета, които да допринесат за осигуряването на съответствие между растежа на разходите и растежа на приходите. Наред с това, увеличаването на разходите, но не за сметка на поемане на прекомерен дълг, повишава възможностите на държавата да подобри средата за развитие на бизнес.

От анализа е видно също, че за да се постигне максимален ефект от публичните разходи следва да се търси оптимална разходна структура. Оптимална разходна структура предполага да се поддържат високи стойности на дяловете на отделните видове разходи, които имат пряко отражение върху икономическия растеж. Изчисляването на проста линейна регресия за отражението на публичните инвестиции върху икономическия растеж потвърждава положителния им ефект.

Видно от анализа и приведените коментари по разглежданата проблематика е, че необходимостта от увеличаване на публичните разходи не е самоцел. Не е и насока за работа за придобиване на европейски облик на двете страни на бюджетното изпълнение. Препоръката за увеличаване на публичните разходи следва да се възприема като препоръка за активиране ролята на държавата в изконните й функции, свързани с преразпределението на части от БВП през държавния бюджет. Колкото по-големи са тези части, толкова по-голяма е социалната справедливост в обществото.

Както беше намекнато, за да има стабилни публични финанси трябва да се разчита преди всичко на собствени сили, т.е. на неизползваните възможности за увеличаване на приходите от данъци. Видно от прогнозните динамики на приходите, разходите и дефицита, както и необходимостта от поддържане на високи стойности на капиталовите разходи, не може да се противодейства на дефицитния бюджет през прогнозирания период. Стриктното изискване за балансиран бюджет не е и съвместимо с целта за догонващо развитие. Ето защо усилията следва да бъдат насочени към поддържане на дефицита в рамките на препоръчителните стойности, т.е. да се

поддържат малки бюджетни дефицити. Това е една добра практика, изведена от опита на европейските държави.

От направения анализ върху управлението на дълга става ясно, че подходът на управление на активната маса на дълга е причина за ниската задлъжнялост на албанската държава. Обоснована е също неприложимостта на управлението на дълга чрез въвеждане на фискални правила в албанските условия.

Полезен за оценка на състоянието на публичните финанси е анализът върху данъчната система на Република Албания. От направения анализ на законодателството, което регламентира основите на данъчната ни система, както и извършените сравнения е видно, че албанската нормотворческа дейност е възприела модерните принципи на регламентация при изработването на приложимото данъчно законодателство. Както в останалите държави членки, така и в Албания е налице разделение между материално и процесуално данъчно право. Нормите на процесуалното право са кодифицирани в единен нормативен акт. В материалното данъчно право е отделно регламентирано облагането с конкретните видове данъци. Всеки вид данъци е регламентиран в отделен закон. Слабост на законодателната дейност в Република Албания е възможността законови актове да бъдат изменяни чрез приемането на подзаконови нормативни актове. Преустановяването на тази практика ще допринесе за по-голяма стабилност на регламентацията на обществените отношения, които възникват по повод на данъчното облагане

От направения аналитичен преглед на регламентираните данъци установихме, че режимите на облагане с преки данъци в Република Албания са основани на същите принципи, на които са основани и режимите на облагане в настоящите членки на Европейския съюз, възприети като база за сравнение. Експериментът с плоското облагане на дохода в Албания приключи през 2013 г. и от началото на 2014 г. е установено прогресивно облагане на дохода на физическите лица, както е в повечето европейски държави. Премахната е връзката на данъчната ставка по индивидуалното подоходно облагане с тази на корпоративния данък. Въведени са елементи на прогресия и в облагането на фирмената печалба. Облагането на доходи при източника е също добре развито. Установеното облагане на малкия бизнес с опростен подоходен данък се явява важна основа, върху

която да се развие модерно патентно облагане в хода на предприсъединителния период.

Облагането с косвени данъци в Република Албания развито и основано на съвременни принципи. Основен принцип, който е залегнал в режима на облагането с данък върху добавената стойност е прилагането на единна ставка. Не са предвидени диференцирани ставки в истинския смисъл на това понятие. Добре развито е също акцизното облагане. Под ударите на акцизното облагане попада широк кръг от стоки. Много от стоките, които в Албания се облагат с акцизен данък, са освободени от облагане в Европейския съюз и в частност България. Успешно са съчетани и използвани всички мотиви за налагане на акцизи, но най-силно личи фискалният аргумент. Митата са третия вид косвен данък, който все още се прилага в данъчната система на Република Албания за попълване на бюджета с приходи и за протекция на националните производства. Значението на митата и в двете им функции е слабо.

При анализа на приходите в държавния бюджет, които осигуряват отделните видове данъци установихме, че албанската данъчна система е в по-висока степен близка до тези на страните от Европейския съюз от гледна точка на облагането с косвени данъци отколкото от гледна точка на облагането с преки данъци. Стойностите на дела на приходите от данък върху добавената стойност в албанския държавен бюджет от БВП са сходни с тези, които са постигнати от останалите членки на Общността и в частност с новите членки, възприети като база за сравнения. Подобни са изводите за събраните приходи от акцизно облагане. Стойностите на този показател са близки до средните за Европейския съюз и са по-ниски от достигнатите такива в новите членки, с които са извършени детайлни сравнения. Третият вид косвен данък – митата, постепенно загубват значението си като приходоизточник на албанския държавен бюджет.

От направения анализ стана ясно, че албанската данъчната система е краен вариант на потребителска данъчна система. По съотношение на приходите от косвени и преки данъци в държавния бюджет тя се доближава до българската. Обоснована на основата на анализа на еластичността на отделните видове данъци и показателя „бойанси" насока за бъдещи реформи е увеличаване дела на преките данъци приходите на държавния бюджет и доближаване до характерната средно за Европейския съюз хибридна данъчна система. Обосновано е

също, че необходимо увеличение на приходите в хода на предприсъединителната подготовка следва да чрез увеличаване на данъчните ставки на преките данъци. По този начин ще се внесе изменение в структурата на данъчните приходи в посока на смекчаване на екстремния потребителски характер на албанската данъчна система. Друга характеристика на албанската данъчна система е ниският относителен дял на приходите от местни данъци.

IV. СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Научните резултати от изследванията, извършени в настоящия дисертационен труд, които представляват оригинален принос в науката, могат да бъдат обобщени по следния начин:

1. Анализирани са динамиките на относителните дялове на данъчните приходи, бюджетните разходи и бюджетното салдо от БВП и проекциите на настоящите тенденции в развитието на показателите. Разкрит е потенциалът на тенденцията на разходите да превишават приходите да се запази до 2020 г. На тази основа е обоснована необходимостта от реформи, които да доведат до увеличаване на бюджетните приходи, и са опровергани като несъвместими с целта за догонващо развитие ограничаването на бюджетните разходи и строгото придържане към балансирания бюджет.

2. Извършен е анализ на динамиката на външния дълг. Установено е наличието на неизползван потенциал на увеличаване на дълга. Аргументирано е, че подходът на управление на активната маса на дълга е в по-голяма степен приложим за албанските условия и съвместим с целта за реализиране на догонващо развитие отколкото въвеждането на фискални правила за управлението на дълга.

3. Извършен е анализ на приходите от облагане с различните видове данъци. Аргументирано е, че увеличаването на съвкупните бюджетни приходи следва да бъде съпроводено с промени в структурата на данъчните приходи. На основата на идентифицирания неизползван потенциал за увеличение на приходите от преки данъци и анализа на еластичността на данъчните приходи от растежа на брутния вътрешен продукт е обосновано, че увеличаването на приходите следва да се извърши за сметка на увеличаване на приходите от преки данъци. Обосновано е също, че последното следва да се извърши чрез увеличаване на приложимите данъчни ставки.

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ

Статии в научни списания

1. Дурмиши А ., (2013), **Фискалните цели на Албания.** Икономика и управление, Благоевград брой 2, 2013, стр. 12-21
2. Durmishi A., (2014), **Tax system reforms in the Republic of Albania as part of the Western Balkans of European integration**. ANGLISTICUM International Journal of Literature, Linguistics & Interdisciplinary Studies Vol. 3/2014, CI. 8-12, pp. 220 – 222, available at: http://www.anglisticum.mk/Journal%20Issues.php

Публикации от участия в научни конференции

3. Идризи А., Дурмиши А.,(2012), **Финансовията сектор в Албания – преди, по време на и след глобалната финансова криза**, УНСС София - Седма международна научна конференция на младите научни работници „Икономиката на България - пътят към Еврото", София, ИК УНСС, 170-173
4. Цветков Ц., Дурмиши А., (2012), **Пазарният фундаментализъм и Европейския съюз,** сб. Европа на две скорости – възможно ли е?, Благоевград, стр. 230-241
5. Идризи А., Дурмиши А., (2015), **Приходи от данъци в бюджета на Република Албания**, Научна сесия, "Финансова система и неравенство, Стопански факултет", Благоевград, подпечат.
6. Дурмиши А., Идризи А., (2015), **Данъчна система на Република Албания**, Научна сесия, "Финансова система и неравенство", Стопански факултет, Благоевград, подпечат.